

אם אינו בכלל בשרך, ונשמתו של האדם אם אינו בכלל בשרך אבל היא עצמותו של הרוח והבשר יחד וחלילה להתעלם שע"ז נאמר ההבטחה הגדולה או תקרא וה' יענה. מכל הנ"ל יש לנו להתערר לדעת את ההשקפה האמיתית, שטעות גדולה היא מה שחושבים העולם שאהבת עצמו היא מדה מגונה מאד (עגאאיזמוס בלע"ז), מוסר כסילים זה נגרר אצלינו מהרשעים הגרמנים ימ"ש שה' עצמו' שלהם היא רק התאוה הגופנים הגסה ביותר, כמו חיתו טרף ממש, זוהי ודאי מדה רעה ביותר המוציאה את האדם מן העולם, אבל ישראל קדושים הם בקדושת התורה והמצוות וה' עצמו' שלהם הוא הגוף הקדוש שנברא גם כן בצלם אלקים, ועל ידי הגוף מקיימים מצוות ועובדים את השי"ת ומקדשים שם שמים בעולם, וכל שכן את הנשמה שצורתה היא השכל כמבואר ברמב"ם (יסודי התורה ד,ח) עיי"ש. על כן עלינו להתאמץ להשתלם באהבת עצמו מבשרך לא תתעלם, שתהיה אהבה אמיתית ותמידית בלא שום העלמה כלל וכלל, לאהוב את הגוף ואת הנשמה...! (מתוך לקט שיחות מוסר לגרי"א שר, ח"ב עמ' תקכג. וע"ע בקונטרס 'שלוש עשרה אהבות' לגר"י גינצבורג שליט"א).

דף עז

'כפתו לפני ארי — פטור, לפני יתושין — חייב. רב אשי אמר...' — בארו בתוספות את החילוק שבין ארי ליתושין, שהארי עדיין לא התחיל לפגוע בו בעת שכפתו [והרי זה כ'סוף חמה לבוא'], ואילו סתם יתושין כבר התחילו להיטפל אליו.

(ורש"י פרש גבי ארי טעם אחר, שגם ללא שכפתו לא היה ניצול ממנו. וכנראה סברתו שהמעמיד לפני הארי הרי הוא כהורג בידיו ממש, ואינו דומה לנחש המכיש שלדעת חכמים פטור כי אינו מכיש תמיד ואין הכשתו אכילתו (עפ"י חדושים ובאורים יד, כא). ויש שכתב טעם אחר לפטור בכפתו לפני ארי — שאין הכרה שהארי יטרפנו, אם אינו רעב — ע' רמ"ה ושאר ראשונים).

הגרש"ז אויערבך וצ"ל (בספרו מנחת שלמה לב,ד) השיב לשואל, שמותר לבן להעמיד עלוקה לאביו לצורך מציצת דם לרפואה, ואפילו כשיש שם אדם אחר שיכול לעשות לו זאת [שלא כזריקות ושאר הוצאת דם לצורך רפואה, שנחלקו הפוסקים אם מותר הדבר]. ודחה דעתו של המדמה נידון זה לכפתו לפני יתושין, שלא פטר רב אשי אלא משום שאותם יתושין הלכו ובאו אחרים, הא באותו יתוש — חייב, הרי שהעמדת בעל-חיים נחשבת כמעשיו. וכתב שהשוואה זו אכן נכונה אך דוקא באופן שהעמיד את העלוקה וגם אוחו בה בשעה שהעלוקה כבר למצוץ הדם, אבל אם הרפה ממנה בטרם התחילה למצוץ, ודאי דומה ל'כפתו לפני ארי' שאין שם חיוב מיתה.

ואמנם, בלאו הכי יש גם התר גמור בדבר בהעמדת עלוקה להוריו [ולשימת תחבושת המוציאה דם] מטעם פשוט; כיון שהאב יכול לסלקו מעליו, הרי זה דומה לדחפו לתוך המים או לתוך האור ויכול לעלות משם. או למניח גחלת על לבו ויכול הלה לסלקו מעליו, שפטור. 'ולכן נלענ"ד שלצרכי רפואה ודאי מותר'.

'כפה עליו גיגית... פטור' — הרמב"ם (רוצח ג,ט-י) כתב שכפה עליו גיגית 'והניחו מפרפר ואינו יכול לחיות' — פטור, אבל בנה על מקומו מבנה סגור עד שמנע ממנו האויר — חייב. ודרכים שונות נאמרו בבאור דבריו (ע"ש בכסף משנה, ונשאר ב'צריך עיון'. וע' במרכבת המשנה).

ובספר אור שמח (שם) פרש: בגיגית, כיון שהוא מתנענע באבריו ומנענע מעט את הגיגית בכחו, ונפתח לו פתח לאויר כמחט סדקית, לכן אינו נהרג עליו. [נראה פשוט שאין החילוק אם האטימה מוחלטת אם לאו, שכל שאין די אויר כדי לחיות — הרי זה חנק, אלא הכוונה שהואיל ואילו היה לו כח להמשיך ולזעזע את הגיגית, היה ממשיך לחיות, לכך הרוצח נידון כגורם ולא כממית ישיר, שע"י חסימת האויר הלך זה ונחלש עד שלא היה לו די כח להתנגד ולהזיז את הגיגית. אולם הנחת הגיגית כשלעצמה, אין בה כדי להמית אילו יכול היה להתנועע עוד. וזו כוונת לשון הרמב"ם '... והניחו מפרפר ואינו יכול לחיות' כלומר, שהוא לא גמר הריגתו אלא שהביאו ע"י כפית הגיגית למצב של 'מפרפר', ושוב א"א לו לחיות].
ובכל אלו שאמרו שאין ממיתין אותו 'הרי הוא רוצח. ודורש דמים דורש ממנו דם' (לשון הרמב"ם שם).

'כפה עליו גיגית ופרע עליו מעזיבה — רבא ורבי זירא, חד אמר חייב וחד אמר פטור. תסתיים דרבא הוא דאמר פטור, דאמר רבא: כפתו ומת ברעב פטור...' — משמע בגמרא שאין לחלק בין מת ברעב למת בחנק או בצינה [ולר' זירא חייב בשניהם]. ואף על פי שהיה מקום לחלק, שברעב אין רציחה באופן פעיל אלא בנטילת האוכל ממנו, לא כן בכפיית גיגית ופריעת מעזיבה, הרי הוא מביא את הדבר הממית באופן ישיר.

ומכך שלא חילקו בדבר נראה שחייב 'מצמצם' שנתרבה מן הכתוב, גדרו הוא עשיית מעשה המחליט מיתתו של זה, אפילו אינו מעשה הממית באופן פעיל אלא מעשה של מניעת הצלה — חייב משום רוצח, כי גם כובש במים או בחמה או בצינה אינו נחשב אלא מעשה של מניעת הצלה, שהרי הוא כמונעו מלהתחמם בבגדים או כנוטל את האויר ממנו וכדו', והרי זה ככפתו ומת ברעב. וחייבה תורה על כך שמחליט את מיתתו. [ומסתברים דברי הטור ש'מצמצם' אינו חייב אלא אם עשה מעשה בגופו של הנהרג. שהרי לא מסתבר כלל שאם יסגור הלחם בפני חברו וימות ברעב, או יטול הבגדים וימות בצנה, יתחייב משום רציחה. על כרחך לומר שרק בעושה מעשה בגוף האדם מחייבים את ה'מצמצם'] (עפ"י חדושים ובאורים יד, כא).

(ע"ב) 'זרק חץ ותריס בידו ובא אחר ונטלו, ואפילו הוא קדם ונטלו — פטור' — מתוך דברי החזונון-איש (ב"ק ב,יא) עולה שרק אם אדם נטל את התריס — פטור [גם אם ידע ותכנן מראש שיסיר התריס], אבל ניטל התריס ברוח מצויה וכדו' — חייב [וכדוין גדר העומדת בפני אש, שנפלה ברוח מצויה — המבעיר את האש חייב כאדם המזיק, למ"ד אשו משום חציו. ורק שם יש מי שחולק וסובר 'אשו משום ממונו' אבל בחץ ממש — מודה].

והטעם, לפי שאין האדם נחשב 'רוח מצויה', שאין כאן חזק מזומן בטבעו של עולם, אלא החלטה בחייריית אם להסיר את התריס אם לאו, ועל כן בשעת יריית החץ לא היה זה עומד ליהרג מצד המעשה כשלעצמו.

זאמר רבא: זרק צרור בכותל וחזרה לאחוריה והרגה — חייב, ותנא תונא כגון אלו המשחקין בכדור... במיזד נהרגין איצטריך ליה, מהו דתימא התראת ספק היא, מי יימר דהדרה, קמ"ל' — לכאורה היה לגמרא לומר שהוצרך להשמיענו שחייב עליו מיתה מפני שנידון כנהרג מכחו, והרי להלן נשאו ונתנו בדבר זה [שהקשו ממקדש מי חטאת ומהזאה], ומדוע הוצרכו לומר שהחידוש הוא בענין התראת ספק?

יש לומר שהכוונה לבאר מה משמיענו התנא באמרו כגון אלו המשחקין בכדור, מדוע לא דיבר בוריקת צרור כדברי רבא. ועל כך מפרשים שאם היה נוקט זרק צרור על מנת להרוג באופן ישיר, ופגע בקיר

וחזר והרג חייב, אמנם נשמע שגם זה נחשב כ'כחו', אבל היה עולה על הדעת לומר דוקא באופן זה שזרק כדי לפגוע בו באופן ישיר חייב [אפילו אם פגע תחילה בקיר וחזר], אבל אם מלכתחילה זרק על הקיר כדי שיפגע באדם בחזרתו, באופן זה אין הדבר ברור כלל שיפגע בו, והרי זו התראת ספק. ובפרט שגם השני נכנס למשחק זה, וודאי סבר שיוכל לתפוש הכדור ללא פגיעה, ועל כן הוה אמינא לפטור את הזורק. [ועוד הוה אמינא לפטור כיון שהיה ביד השני שלא להכנס למשחק, והרי הוא גרם לעצמו את מיתתו וכמאן דאזיק נפשיה], קמ"ל התנא שגם באופן זה חייב (עפ"י מהרש"א וחדושים ובאורים).

'האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא — גירי דידיה הוא, ומיחייב' — אף על פי שהוא רק הסיר את הדבר המפסיק בין המים ובין הנהרג, והמים הם שהרגוהו מכח מרוצתם ולא מכחו, ומאי שנא מהסרת התריס לאחר יריית החץ שפטור? — לא דמי, שאילו שם הסיר את התריס לפני שהגיע החץ אל התריס ולכן פטור על מעשה סילוק התריס, שאע"פ שהחץ עומד להגיע, הרי זה כ'סוף חמה לבוא' שפטור וככפתו לפני ארי וכו', אבל כאן בעת סילוק הסכר המפסיק, הלא המים נמצאים על הסכר, על כן מתחייב על סילוקו שהרי זה נידון כבאים המים מכחו (עפ"י הרמ"ה).

[מכאן דן בשו"ת אחיעזר (ה"ג ס) אודות שימוש במפסק שבאמצעותו מתחברים החוטים ונוצר מעגל חשמלי; אפילו אם לחיצת המתג בעצמו אינה מחברת אלא רק מסירה את המפסיק — נחשב הזרם כבא מכח ראשון, שהרי זה דומה לבידקא דמיא כיון שהזרם עובר מיד עם הסרת המפסק. וכבר נשאו ונתנו רבות בספרי האחרונים בענין עשיית מצות או עשיית ציצית ע"י הפעלת מכונה חשמלית, אם נחשב כמעשה האדם [וכן דנו בזה בדן 'לשמה' בהפעלת מכונה חשמלית]. ע"ע: שו"ת חסד לאברהם תנינא ג; חו"א או"ח ו; אחיעזר ח"ג סט; מנחת יצחק ח"ב צו-צח; יביע אומר ח"ו א. ובמפתחות; אור לציון ב; ציץ אליעזר ח"ו טו; שבט הלוי ח"א ו].

'זרק צרור למעלה והלכה לצדדין והרגה — חייב... אלא כח קלוש הוא' — אבל אם חזרה למטה ביושר — פטור. ולפי תירוץ אחד בתוס' (לעיל בע"א ד"ה סוף), זהו רק למאן דאמר 'אשו משום ממונו', אבל להלכה שאנו נוקטים 'אשו משום חציו', כלומר שריפת האש שהאדם הדליק, מתייחסת אל האדם כמו חץ שנזרק מכחו — חייב.

אבל כתבו עוד לומר שאפילו לדעת הסובר אשו משום חציו, הצרור הנופל נידון כ'כח כחו' ולא ככחו הישיר [ואינו דומה לזרק צרור לכותל וחזר לאחוריו והרג — שהכל בכח הזריקה הראשונה בא], ולכן אינו חייב מיתה עליו ברציחה. ותירוץ זה עיקר. כן כתב החזו"א (ב"ק ב,א), שלא מסתבר שמר בר רב אשי ורב פפא דיברו רק למ"ד 'אשו משום ממונו'. (וע"ש שהאריך בדיון אש שלא היתה יכולה להגיע למקום זה אלא ע"י רוח שלא היתה בשעת הנזק, וכן אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה, שלפי התירוץ האחרון אין לחייב משום 'חציו' אלא משום 'ממונו'. וע"ע בספר בית ישי (עח) במה שהעיר על דבריו ובבאר הענין).

וכן נקט הגר"ח הלוי (שכנים יא,א) בשיטת הרמב"ם, שכל שפסק כחו של האדם, אין חייב עליו משום כחו ומעשיו (וע"ש עוד ובמה שהעיר ע"ד באבי עזרי [קמא] — נזקי ממון יד, טו ד"ה ולהמתבאר).

ואילו בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א ו ד"ה ומהא דכפתו), נראה מרהיטת דבריו שנקט לעיקר כתירוץ הראשון בתוס' (וע' באבני נזר אה"ע קפט, ז ואו"ח רל, ב שפח, א. וצ"ע).

ע"ע בענינים אלו (ובדבריו הר"ן בסוגיין) בבירורי הלכות שבסוף ספר 'משנת ראשונים' להגר"י בארי וצ"ל, ח"ג סי' ה. וע"ע במצוין בב"ק כב:

ד. חמותו לאחר מות אשתו; נחלקו בדבר ר' ישמעאל ור' עקיבא (כדברי רבא); לרי"ש – בשריפה, ולרע"ק – איסורא בעלמא (ארור שכב עם חתנתו (רש"י). ויש אומרים שיש בה לאו וכתר (עתוס' יבמות צה).

קסו. אלו הם הנהרגים?

הנהרגים בחרב על ידי בית דין; הרוצח ואנשי עיר הנדחת שהודחו.

דפים עו – עז

קסז. הרוצח באופנים דלהלן, האם נידון במיתת בית דין?

- א. השיך את הנחש באדם אחר.
- ב. כבשו לתוך המים או לתוך האור, ואינו יכול לעלות משם. [מה הדין בכגון זה לענין נזקיין?]
- ג. כפתו ומת ברעב.
- ד. כפתו ומת בחמה / בצנה.
- ה. כפתו לפני ארי או לפני יתושין.
- ו. כפה גיגית על אדם ישן ונחנק, או פרע מעליו מעזיבה ומת בצנה.
- ז. הכניסו לבית אטום ומת מחנק.
- ח. דחפו לבור וסולם בבור, וקדם וסילק את הסולם.
- ט. זרק חץ ותריס בידו, וקדם והסיר את התריס מידו ופגע בו החץ.
- י. זרק חץ ופצעו, והיה ביד הפצוע להתרפא ע"י סמנים ולא ריפא עצמו, ומת.
- יא. זרק צרור בכותל וחזר הצרור לאחוריו על אדם אחר והרגו.
- יב. זרק צרור למעלה והרג בירידתו.
- יג. כפת את חברו ופתח עליו את שטף הנהר, וטבע למות.

א. השיך את הנחש בחברו, והכישו ומת – רבי יהודה מחייב את האדם כשאר רוצח והנחש פטור. וחכמים פוטרם את האדם ממיתה, לפי שלא היה הדבר ההורג – ארס הנחש – מזומן בעת הקרבתו את הנחש אליו, והנחש נסקל כדין בעל חיים שהרג. הלכה כחכמים (רמב"ם נזקי ממון י, ח) שפטור. ואף רבי יהודה לא נחלק אלא במשיך אבל במשסה מודה שאינו אלא גורם.

ב. הכובש את חברו לתוך המים או לתוך האור, גם אם לא דחפו הוא אלא כגון שחברו נפל לתוך המים וזה מונעו מלצאת – חייב מיתת ב"ד (או באיבה). אפילו לא כבש עד שעת מיתה אלא עד שכלו כחותיו לעלות, ועזבו ומת – חייב (רמב"ם הלכות רוצח ג, ט).

[ממצמם' בנזקיין – מחלוקת אמוראים האם להשוות לרוצח ולחייב אם לאו (ריצח הוא – למעט נזקיין). להלכה נפסק שחייב. וי"א שאינו חייב בדיני אדם עד שיעשה מעשה בגופו של הניזק ממש, כגון שאוחז בידו, אבל סגר את הדלת וכדו' פטור מדיני אדם (ע' חו"מ שפג, ה)].

- ג. כפתו ומת ברעב – פטור (רבא), שהרעב מתחזק ממילא והולך. [ומשמע בסוגיא שרבי זירא מחייב].
- ד. כפתו בחמה ובצנה (שיש בהם כדי להמית. תוס') עד שמת – חייב, שהדבר ההורגו מזומן עתה. אבל כפתו במקום שסוף חמה / צנה לבוא – פטור.
אם כפתו והביאו למקום שסוף חמה וצנה לבוא – תלוי בשני תירוצי התוס' האם חייב מיתה כרוצח למאן דאמר 'אשו משום חציו', או פטור מפני שלא מת מכחו.
- ה. כפתו לפני ארי – פטור (כי לא התחיל לפגוע בו בשעת הכפיתה רק לאחר מכן (תוס' ועוד). ורש"י פירש הטעם כי גם ללא הכפיתה לא היה ניצל ממנו. והרמ"ה הקשה על פירושו. ויש מפרשים הטעם לפי שאין ודאות שהארי יטרפנו).
כפתו לפני יתושים – רבא חייב ורב אשי פטר מפני שלא מת מחמת היתושים הראשונים שהיו בשעה שכפתו, שאלו הולכים ואלו באים.
וכן הלכה (חדושי הר"ן, כפי שפרש את השמטת הרמב"ם).
- ו. כפה עליו גיגית עד שנחנק ומת, או פרע עליו מעזיבה בשנתו ומת בצנה – רבא פטר ור' זירא חייב. הרמב"ם פסק לפטור.
- ז. הכניסו לבית אטום, אינו חייב אלא אם הדליק שם נר וכיו"ב עד שנחנק, אבל ללא מעשה זה פטור, כי בשעה שהכניסו לשם עדיין לא התחיל הנזק כלל.
- ח-ט. דחפו לבור וסולם בבור ובא אחר וסילקו, ואפילו הוא קדם וסילקו. וכן זרק חץ ותריס בידו (של הרוג. ע' לשון רש"י) ובא אחר ונטלו ואפילו קדם היורה ונטלו – פטור (רבא).
- י. זרק בו חץ וסמנים בידו של הרוג ובא אחר ופיזרם, ואפילו קדם הוא ופיזרם – פטור, כי בשעת ההריגה יכול היה להתרפא (רבא). אמר רב אשי: הלכך אפילו סימנים בשוק פטור. ואפילו נודמנו לו סימנים לאחר המכה ולא ריפא עצמו – פטור היורה ממיתת ב"ד.
הרמב"ם השמיט זאת. ויש אומרים שבמקרה האחרון לדעת הרמב"ם חייב, שתלוי הדבר במחלוקת תנאים להלן עה).
- יא. זרק צרור בכותל וחזר הצרור לאחוריו והרג; אם נתכוין להרוג בכך והתרו בו (ויש בדבר כדי להמית) – חייב, ואפילו למרחק רב.
ובמקום שמתכוין שילך למרחוק, כגון המשחקים בכדור הנהדף מהכותל, והרג בסמוך לכותל בתוך ד' אמות – לפי פירוש אחד המובא ברש"י פטור. והתוס' כתבו שאין זה מסתבר כלל, כיון שהתרו בו וקיבל התראה. אלא מדובר בשוגג ופטור מגלות, מפני שנתמעט מתכוין לזרוק ארבע זורק שתים. ואין הדין מוסכם.
- יב. זרק צרור למעלה והרג בירידתו; אם נטה הצדה – חייב, שהרי זה מת מחמת 'כח קלוש' של הזורק. אם לא נטה כלל – פטור. ולתרוץ אחד בתוס' (ד"ה סוף), למאן דאמר 'אשו משום חציו' – חייב. ואולם כתבו אחרונים שהעיקר כתירוץ בתרא שפטור.